

Секція: Юридичні науки

Павлентій Іван Федорович

слухач Факультету заочного, контрактного навчання

та підвищення кваліфікації працівників

Академії Державної пенітенціарної служби

м. Чернігів, Україна

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ

У процесі відбування кримінальних покарань заходи заохочення є вагомим інструментом, що спонукають засуджених виправитися і змінити своє життя. З погляду кримінально-виконавчого права заохочення – це заходи впливу, які застосовуються до засуджених за певні успіхи в роботі, навчанні й виявляються в зовнішньому схваленні відповідних дій засудженого. Однак, оскільки законодавчого закріплення поняття «заохочення» чи «засоби заохочення» не існує, вважаємо за доцільне здійснити його правовий аналіз.

На теренах незалежної України над проблемами кримінально-виконавчого права досить плідно працюють такі вчені, як Т. А. Денисова, К. А. Автухов, В.А. Бадира, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, О. М. Джу́жа, В.Г. Ємельянов, О.Г. Колб, І. С. Михалко, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, О.Г. Фролова, С.І. Халимон, І.С. Яковець та ін.

Доволі поширеним і сталим у практиці є погляд на заходи заохочення як на засіб впливу на поведінку засуджених. На це вказується й у положеннях Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України: «Застосування заходів заохочення має на меті здійснення виховного впливу як на тих осіб, до яких ці заходи застосовуються на основі об'єктивної оцінки додержання ними правил поведінки, встановлених КВК України та правилами внутрішнього розпорядку колонії, а також дотримання правил трудового

розпорядку та вимог безпеки праці» (ст. 131) [3]. Отже, якщо визначати заходи заохочення як засоби, то метою їх застосування є зміна поведінки засуджених і, врешті-решт, досягнення їх виправлення.

В Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями п. 70 чітко передбачає, що у кожному закладі потрібно мати систему пільг і розробляти різні методи поводження з різними категоріями в'язнів, щоб заохотити їх до доброї поведінки, розвивати в них почуття відповідальності, прищеплювати їм інтерес до перевиховання і домагатися їхньої співпраці в цьому [5, с. 84].

Як бачимо, гуманізація процесу виконання та відбування покарань, як одна з тенденцій європейської кримінально-виконавчої політики, включає в себе процес пом'якшення вимог режиму, а також приведення у відповідність умови відбування покарання до мети покарання, а також розвиток системи стимулів правослухняної поведінки, в першу чергу шляхом формування і вдосконалення інституту заохочень в кримінально-виконавчому праві. Зауважимо, що виконання вимог вище зазначених міжнародно-правових актів дасть можливість Україні впевнено стати на шлях побудови повноцінної правової держави європейського типу.

Як бачимо, правове заохочення беззаперечно пов'язане з поведінкою. При цьому поведінка, за якої особа заслуговує на заохочення, повинна бути правомірною. Вітчизняні правозахисники вводять до обігу поняття «правослухняна поведінка», що, за їхнім визначенням, і є показником добросовісності поведінки. Правослухняна поведінка розуміється як визнання людиною норм і цінностей суспільства, що включає таке: слідування правилам у відносинах з іншими особами, з державою та її представниками; повага до прав і свобод людини на основі усвідомлення поваги до власної честі й гідності, сприйняття цих етичних і моральних норм, законних процедур захисту прав та інтересів. І. С. Яковець, К.К. Автухов, В. В. Карелін вважають, що це визначення є найбільш наближеним до сутності

сумлінної поведінки. Проте вони зауважують, що його значна психологічна спрямованість не дає змоги провести визначення реального досягнення такого стану, а тому не є прийнятною для закріплення в чинному законодавстві [6, с. 150].

Беззаперечно, правомірна поведінка становить сутність правопорядку. Через правомірну поведінку здійснюється управління суспільством. Основна маса правовідносин, що виникають і діють у суспільстві, має у своєму підґрунті правомірну поведінку. Слушно зауважує О.Ф. Скакун: «Через правомірну поведінку право діє, поза нею воно мертво» [7, с. 415]. Варто зважити на те, що правомірна поведінка складається з елементів-правомірних вчинків, які мають суспільно корисний характер, відповідають нормам і принципам права, здійснюються у формах реалізації норм права – дотримання, виконання – та породжують юридичні наслідки.

Із цього можемо зробити висновок, що правомірна поведінка – це суспільно корисна правова поведінка особи, яка відповідає юридичним нормам і охороняється державою. В основі правомірної поведінки лежить розуміння справедливості й корисності розпоряджень правових норм, відповідальності перед суспільством і державою за вчинки, що є показниками соціальної зрілості і юридичної грамотності особи [4, с. 91].

Спрямування кримінально-правового стимулювання має бути таким, щоб «зачепити» внутрішні ціннісні установки індивіда й зорієнтувати процес його мислення на адекватне, позитивне для суспільства, прийняття загальносоціальних цінностей, а потім перевести ці внутрішні переживання в необхідний суспільству поведінковий акт [1, с. 77].

Сучасні теорії мотивації будуються на двох основних поняттях – «потреби» та «винагорода», яка в кримінально-виконавчих відносинах виступає в ролі стимулу, у значенні засобу впливу на людину в формі покарання чи заохочення і так само загрози чи реального застосування

покарання або обіцянки заохочення, які можуть змінити поведінку людини [2, с. 27].

З вищевикладеного випливає, що заходи заохочення засуджених слід розглядати як важливу складову в правовому регулюванні процесу виконання та відбування покарання, яка спрямована на стимулювання до правослухняної поведінки. Безсумнівно, значення інституту заохочень в кримінально-виконавчому праві величезне, і деякі науковці називають заходи заохочення «неосновними засобами виправлення» [8].

З нашої точки зору, не можна звужувати перелік заходів заохочення, тоді як в європейських державах він значно ширший. Такий однобокий підхід до реформування кримінально-виконавчої системи нічого позитивного не дасть. Адже законодавець звужує види заходів заохочення, перетворюючи деякі з них на право засуджених, не задумуючись, що мета покарання не кара, а виправлення, і міжнародні нормативно-правові акти зобов'язують Україну процес виправлення засуджених здійснювати через розвинену систему пільг. А скасування видів заохочення може призвести до абсурдної ситуації, коли виправлення засудженої особи та стимулювання її до правослухняної поведінки буде здійснюватися виключно за допомогою заходів стягнення – каральних заходів впливу. Безумовно, набагато краще, коли хоч щось робиться, аніж взагалі нічого. Але необхідно навчатись на чужому досвіді і краще імплементувати в законодавство нашої держави, а всі зміни в кримінально-виконавчому законодавстві повинні відбуватися з врахуванням законодавчої практики європейських країн та детального аналізу міжнародно-правових актів.

Література

1. Капітанська С. А. Причини правомірної поведінки / С. А. Капітанська // Вісник Запорізького державного університету. – 2004. – № 1. – С. 47–49.

2. Коломієць Н.В. Актуальні проблеми інституту заохочень в кримінально-виконавчому праві / Н.В. Коломієць // Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграційні процеси як основа соціально-економічної перебудови України» (Київ, 28 лютого 2015 р.). – Київ : ВМГО «ОМУ», 2015. – 96 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
4. Лазаренко В. В. Імплементация міжнародного досвіду по запобіганню правопорушень в пенітенціарній системі у практичну діяльність ДКВС України / В. В. Лазаренко // Сучасне та майбутнє в тенденціях підготовки студентів ВНЗ : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 3 червня 2016 р.). – Чернігів : Видавець В.М. Лозовий, 2016. – С. 91–94.
5. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями правила / Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України // В. М. Трубников, Ю. В. Шинкарьов. – Х. : Харків юридичний, 2015. – С. 78–89.
6. Правове регулювання застосування заходів заохочення та стягнення у процесі виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією засуджених : [монографія] / [В.В. Карелін, І.С. Яковець, К.А. Автухов] ; заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2014. – 240 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
8. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : [навчальний посібник] / П.В. Хряпінський – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 192 с.